

V souladu s usnesením č. II, přijatým na jednání Kruhu předsedů dne 13. června 2018 v Praze, bylo určeno téma XVIII. Kongresu Konference evropských ústavních soudů, který se uskuteční ve dnech 26. – 29. května 2020 v Praze.

Téma zní:

**LIDSKÁ PRÁVA A ZÁKLADNÍ SVOBODY:
VZTAH MEZINÁRODNÍCH, NADNÁRODNÍCH A NÁRODNÍCH KATALOGŮ V 21. STOLETÍ.**

**DOTAZNÍK PRO XVIII. KONGRES
KONFERENCE EVROPSKÝCH ÚSTAVNÍCH SOUDŮ**

I. OBECNÁ ČÁST – KATALOGY LIDSKÝCH PRÁV A ZÁKLADNÍCH SVOBOD

I.1 Mezinárodní katalogy lidských práv (Úmluva, VDLP a MPOPP)

- Jaké ústavní postavení/charakteristiku/právní sílu mají mezinárodní smlouvy o ochraně lidských práv ve vaší zemi?

Odpověď na položenou otázku je vhodné uvést krátkým exkurzem do historie. Do 1. 6. 2002 byl v Ústavě České republiky (tj. Ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 sb. ze dne 16. prosince 1992, dále také jen „Ústava“) upraven toliko vztah českého právního řádu k mezinárodním smlouvám o základních právech, nikoli však vztah k jiným právním normám mezinárodního práva. Původní znění čl. 10 Ústavy stanovovalo, že „*ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, jsou bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem.*“ Jednalo se tudíž o přímou inkorporaci mezinárodních smluv o lidských právech do českého právního řádu, přičemž uvedené smlouvy byly přímo použitelné a měly aplikační přednost před zákonem.

V důsledku poměrně rozsáhlé a významné novelizace Ústavy ústavním zákonem č. 395/2001 Sb. (tzv. euronovela) došlo mj. i ke změně a doplnění znění čl. 10 Ústavy, jenž

zní: „Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.“ Z Ústavy zmizel pojem „mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách,“ jenž v minulosti způsoboval jisté interpretační potíže, byla odstraněna distinkce mezi mezinárodními smlouvami o lidských právech na straně jedné a jinými mezinárodními smlouvami na straně druhé a obecně došlo k potlačení dualistického modelu ve prospěch modelu monistického.

Před tzv. euronovelou Ústavy nebyla otázka právní síly mezinárodních smluv o lidských právech ve vztahu k ústavnímu pořádku výslovně řešena ani Ústavou, ani judikaturou Ústavního soudu, nicméně Ústavnímu soudu byla svěřena pravomoc rušit zákony a jiné právní předpisy nejen pro rozpor s ústavním pořádkem, nýbrž i pro rozpor s mezinárodní lidskoprávní smlouvou [viz čl. 87 odst. 1 písm. a) a b) Ústavy, ve znění do 31. 5. 2002]. To se ovšem po tzv. euronovele změnilo, nyní Ústavní soud ruší zákony a jiné právní předpisy pro rozpor pouze s ústavním pořádkem. Nicméně Ústavní soud na změnu textu Ústavy reagoval ve své judikatuře tak, že s odkazem na nutnost zachování podstatných náležitostí demokratického právního státu (tedy materiálního jádra Ústavy) konstatoval, že ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech jsou i nadále součástí ústavního pořádku [nález Ústavního soudu Pl. ÚS 36/01 ze dne 25. 6. 2002 – *Konkursní nález*].

Pokud tedy soudce obecného soudu narazí na konflikt mezi zákonem a mezinárodní smlouvou o lidských právech má tři možnosti. Může zvolit výklad zákona konformní s mezinárodní smlouvou. Může také dle čl. 10 Ústavy přímo aplikovat tuto smlouvu bez ohledu na zákon za podmínky, že je její relevantní ustanovení tzv. samovykonatelné („self-executing“). Může se konečně obrátit na Ústavní soud s návrhem na zrušení zákona pro porušení ústavního pořádku, což je dle výše zmíněné judikatury postup Ústavním soudem preferovaný. Zůstává nevyjasněné, jaké postavení mají mezinárodní smlouvy o lidských právech ve vztahu k Listině, neboť oba tyto prameny práva jsou nyní součástí ústavního pořádku.

- Jaký je mechanismus „vtažení“ mezinárodní smlouvy do národní aplikační praxe?

Jak již bylo uvedeno výše, mezinárodní (lidskoprávní) smlouvy přijaté v souladu čl. 10 Ústavy jsou přímo aplikovatelné a v případě rozporu mezi zákonem nebo jiným právním předpisem a takovou mezinárodní smlouvou mají aplikační přednost. Nad rámec toho je Ústavní soud oprávněn přezkoumávat v rámci řízení o zrušení zákonů a jiných právních předpisů jejich soulad s mezinárodními lidskoprávními smlouvami (jejichž okruh ani rozlišovací kritéria nejsou nicméně nikde výslovně stanoveny). Dospěje-li Ústavní soud k přesvědčení, že zákon nebo jiný právní předpis je v rozporu s mezinárodní smlouvou, je oprávněn tento vnitrostátní právní předpis, resp. jeho část zrušit [*Konkursní nález*, cit. výše].

- Lze se ve Vaší zemi dovolávat přímé aplikace mezinárodních katalogů lidských práv? Pokud ano, popište prosím tuto praxi.

Za předpokladu, že uvedená mezinárodní (lidskoprávní) smlouva byla přijata v souladu s čl. 10 Ústavy a je self-executing, to je možné. V takovém případě má aplikační přednost a může být přímo aplikována nejen všemi soudy, nýbrž např. i správními orgány (v podrobnostech viz výše). V judikatuře Ústavního soudu je nicméně zdůrazňováno, že v případě jasného rozporu mezi mezinárodní lidskoprávní smlouvou a zákonem jsou obecné soudy povinny předložit věc k posouzení Ústavnímu soudu podle čl. 95 odst. 2 Ústavy, nikoli aplikovat přímo mezinárodní lidskoprávní smlouvu; v případě jejich rozporu je Ústavní soud oprávněn zrušit příslušný zákon nebo jeho část (v podrobnostech viz výše).

I.II Nadnárodní katalogy lidských práv (Listina základních práv EU)

- Je LZPEU referenčním hlediskem pro přezkum ústavnosti právních norem a/nebo individuálních rozhodnutí orgánů veřejné moci, ať už přímým (formálním, v některých členských státech EU) nebo zprostředkovaným – „prozařováním“ do národních katalogů (materiálním, v ostatních státech)?

Listina základních práv Evropské unie není dokumentem, který by byl pro Ústavní soud častým referenčním dokumentem. Je tomu především proto, že na tento unijní katalog neodkazují ani samotní stěžovatelé. To je dáno nejspíše tím, že Listina základních práv a svobod již obsahuje většinu práv vtělených do LZPEU.

Nakolik má být LZPEU referenčním hlediskem pro přezkum ústavnosti, je předmětem odborných debat. Každopádně Ústavní soud vyložil čl. 1 odst. 2 Ústavy (ČR dodržuje závazky vyplývající z mezinárodního práva) tak, že domácí právní předpisy, včetně Ústavy, mají být interpretovány souladně s principy evropské integrace a spolupráce unijních orgánů a orgánů členského státu. Existuje-li několik interpretací ustanovení ústavního pořádku a jen některé z nich vedou k dosažení závazku, který převzala Česká republika v souvislosti se svým členstvím v Evropské unii, je nutno volit eurokonformní výklad podporující realizaci závazku, nikoli výklad, jenž realizaci znemožňuje. V oblasti spadající do působnosti práva EU interpretuje ústavní právo s přihlédnutím k principům plynoucím z práva unijního. Vše uvedené platí při zachování limitu, kterým je tzv. materiální jádro ústavního pořádku, tedy podstatných náležitostí demokratického právního státu ve smyslu čl. 9 odst. 2 Ústavy. Unijní právo sice není referenčním kritériem pro posuzování ústavnosti vnitrostátního právního předpisu a rozpor s normou unijního práva sám o sobě k derogaci zákona vést nemůže, přesto je při interpretaci ústavního práva k předpisům unijního práva a judikatuře SDEU třeba přihlížet (např. z poslední doby náleží Pl. ÚS 45/17 ze dne 14. 5. 2019 – *Data retention III*)

- Je lidskoprávní judikatura Soudního dvora EU vodítkem při výkladu a aplikaci vašeho národního katalogu obecnými soudy nebo zdrojem při soudcovském dotváření práva?

Ano, Ústavní soud nezřídka odkazuje na lidskoprávní judikaturu Soudního dvora EU. Příkladem mohou být např. následující věci – náleží III. ÚS 3289/14 ze dne 10. 5. 2017 (otázka osobní svobody a rodinného života zajištěných cizinců), náleží Pl. ÚS 45/17 ze dne 14. 5. 2019 (otázka shromažďování a využívání provozních a lokalizačních údajů o

telekomunikačním provozu) či nálezu I. ÚS 111/12 ze dne 28. 11. 2013 (otázka evropského zatýkacího rozkazu a zásady speciality).

- Je vnitrostátní vliv LZPEU ústavně vázán na její, ve své podstatě alespoň srovnatelnou (ekvivalentní) úroveň ochrany, popř. – v členských státech EU – ověřován podáním předběžné otázky k Soudnímu dvoru EU?

Ústavní soud doposud předběžnou otázku k Soudnímu dvoru EU nepodal. Pozice Ústavního soudu vůči Soudnímu dvoru EU a právu EU obecně prošla během desíti let členství ČR v Unii dynamickým vývojem. Hlavním nástrojem „justičního dialogu“ v oblasti práva EU je zejména řízení o předběžné otázce podle čl. 267 Smlouvy o fungování Evropské unie. V nálezu ze dne Pl. ÚS 50/04 ze dne 8. 3. 2006 Ústavní soud posuzoval poprvé, zda se neobrátit na lucemburský soud s předběžnou otázkou. V předmětné oblasti však podle něj existovala natolik rozsáhlá, konsistentní a dlouhodobě ustálená judikatura, že nebylo třeba se na něj obracet. Ústavní soud si nicméně vyhradil možnost v budoucnu zaujmout k této otázce jednoznačnou odpověď, tj. předložit v jednotlivých typech řízení věc k posouzení Soudnímu dvoru EU.

V nálezu Pl. ÚS 66/04 ze dne 3. 5. 2006 (Evropský zatýkací rozkaz) Ústavní soud také nevyločil možnost obrátit se na Soudní dvůr EU s předběžnou otázkou. Od tohoto kroku ovšem upustil, protože ve stejné věci dříve předložil předběžnou otázku belgický arbitrážní soud. Čekat na rozhodnutí Soudního dvora EU potom podle Ústavního soudu nebylo zcela namístě, protože by napadená ustanovení zůstala účinná a mohlo by podle nich dojít k předání osoby na základě evropského zatýkacího rozkazu. Za dané situace považoval Ústavní soud za naprosto nezbytné rozhodnout o tom, zda základní práva takovýchto osob byla ohrožena, či nikoli. V úsilí vyřešit toto dilema Ústavní soud rozhodl, že posoudí, zda ustanovení implementující příslušné rámcové rozhodnutí mohou být interpretována v souladu s českým ústavním pořádkem. Protože rozhodl, že takováto interpretace je možná, nebylo nutné čekat na vyjasnění problémových otázek unijního práva ze strany Soudního dvora EU.

I v dalších rozhodnutích Ústavní soud aplikoval některé klasické doktríny unijního práva, jako např. doktrínu *acte clair*, podle níž za situace, kdy je řádná aplikace unijního práva natolik zřejmá, že nedává žádný prostor pro rozumné pochybnosti, není třeba požádat o interpretaci Soudní dvůr EU. Možnost podání předběžné otázky ze strany Ústavního soudu tak zůstává otevřená, protože ji doposud Ústavní soud výslovně nevyločil. Současně však Ústavní soud často zdůrazňuje, že není v rámci přezkumu ústavnosti zákonů podle čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy kompetentní přezkoumávat soulad vnitrostátního práva s právem EU. Aplikace unijního práva jako bezprostředně použitelného práva je podle názoru Ústavního soudu v kompetenci obecných soudů, které mají v případě pochybností o aplikaci tohoto práva možnost, popř. povinnost obrátit se na Soudní dvůr EU s předběžnou otázkou. Ústavní soud však není součástí systému obecného soudnictví a kritériem jeho přezkumu je jen a pouze ústavnost, tzn. zkoumání souladu s normativními a hodnotovými kategoriemi Ústavy.

Patrně největší kontroverze, týkající se vztahu Ústavního soudu a Soudního dvora EU, vyvolal nálezu Pl. ÚS 5/12 ze dne 31. 1. 2012. V této věci došlo k eskalaci rozdílných pohledů Ústavního soudu, Nejvyššího správního soudu a Soudního dvora EU na problematiku tzv. československých důchodů. Ústavní soud v daném nálezu zdůraznil, že zůstává vrcholným ochráncem české ústavnosti, a to i proti eventuálním excesům unijních orgánů. K němu podle Ústavního soudu došlo v souvislosti s dopady rozsudku SDEU C-399/09 ze dne 22. 6. 2011 ve věci *Marie Landtová proti České správě sociálního*

zabezpečení. V předmětném řízení před Soudním dvorem EU se podle něj objevily deficity týkající se principů spravedlivého procesu. Ústavní soud sice nebyl účastníkem řízení o předběžné otázce, přesto Soudnímu dvoru EU poskytl doplňující informace a argumentaci pro řízení o předběžné otázce, předložené Nejvyšším správním soudem. Česká vláda totiž podle Ústavního soudu v rozporu s čl. 89 odst. 2 Ústavy ve svém vyjádření uvedla, že judikatura Ústavního soudu porušuje právo Unie. Ústavní soud vyslovil v předmětném vyjádření očekávání, že alespoň pro zachování zdání objektivity se Soudní dvůr EU seznámí i s argumenty respektujícími judikaturu Ústavního soudu a ústavní identitu České republiky. Zdůraznil společnou ústavní tradici se Slovenskou republikou, resp. více než sedmdesátiletou historii společného státu a jeho pokojný rozpad, tj. zcela specifickou a historicky podmíněnou situaci, která sama o sobě nemá v Evropě obdoby. Vyjádření Ústavního soudu však nebylo Soudním dvorem EU přijato, což podle Ústavního soudu představovalo opuštění principu *audiatur et altera pars*. Díky tomuto nálezu pak Ústavní soud vešel do dějin evropského práva jako první ústavní soud členské země EU, který došel k závěru, že se Soudní dvůr EU pohybuje *ultra vires*, co se týče kompetencí, které byly na EU ve smyslu čl. 10a Ústavy přeneseny.

I.III Národní katalogy lidských práv

- Je ve Vaší zemi katalog základních práv součástí ústavy? Pokud ano, v jaké podobě? (zvláštní ústavní listina, určitá kapitola ústavy, součást ústavního pořádku). Jaká je jeho struktura?

Čl. 112 Ústavy vymezuje pojem ústavního pořádku, resp. jeho jednotlivé součásti. Pojem ústavního pořádku (tj. ústavu v širším slova smyslu na rozdíl od „Ústavy“ v užším slova smyslu) označuje neuzavřený soubor platných předpisů nejvyšší právní síly. Kromě samotné Ústavy tvoří totiž ústavní pořádek České republiky Listina základních práv a svobod (dále také jen „Listina“) a další ústavní zákony. Neexistuje tak pouze jeden ústavní dokument, který by obsahoval komplexní úpravu ústavněprávních otázek. V souladu s českými historickými tradicemi je ústava polylegální.

Povahu a místo Listiny v právním řádu určuje též čl. 3 Ústavy, podle něhož je součástí ústavního pořádku České republiky Listina základních práv a svobod. Tímto článkem ústavodárce reagoval na skutečnost, že Listina představovala „nadústavní“ právní předpis zaniklé československé federace. Jakožto ústavní zákon nebyla Listina českým ústavodárcem nikdy schválena. Ústavodárce čl. 3 a 112 Ústavy potvrdil, že Listina je coby ústavní zákon platným a účinným předpisem. Tím zůstává v nezměněné podobě od svého schválení v době federace až do současnosti. Již od samotného počátku činnosti Ústavního soudu byla ústavní síla Listiny z jeho strany jasně deklarována a právní praxe ji bezproblémově přijímá.

Samotná Listina je uvozena preambulí a skládá se z šesti hlav. V právní hlavě nalezneme obecná ustanovení (např. nadpozitivní hodnoty typu svobody, rovnosti v důstojnosti a právech, vztah státu a jednotlivců, zákaz diskriminace či limity omezování základních práv), v poslední (tj. šesté) hlavě zase ustanovení společná (omezení vymahatelnosti některých práv druhé generace, osobní působnost Listiny, právo na azyl a omezení některých práv). Hlava druhá se v zásadě věnuje právům prvním generace, přičemž je rozdělena na dva oddíly. První pokrývá základní lidská práva a svobody, druhý zase politická práva. Velice stručná hlava třetí se zabývá právy národnostních a etnických menšin, zatímco poměrně rozsáhlá hlava čtvrtá reguluje tzv. práva druhé generace (tj.

práva hospodářská, sociální a kulturní). Hlava pátá konečně obsahuje úpravu práva na soudní a jinou právní ochranu.

- Jaké jsou historické okolnosti vzniku Vašeho národního katalogu lidských práv? Navazuje Vaše národní úprava na jinou (historickou, zahraniční) právní úpravu nebo je zcela originální?

K přijetí Listiny došlo ještě v době existence federativního státu Federálním shromážděním, a to na základě návrhů republikových parlamentů (tj. České národní rady a Slovenské národní rady). Kvůli neshodě národních rad byly předány Federálnímu shromáždění návrhy dva a Federální shromáždění je zpracovalo v podobě komplexního pozměňovacího návrhu. Listina byla přijata jako součást ústavního zákona č. 23/1991 Sb. ze dne 9. 1. 1991, kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní republiky. I když byl tento ústavní zákon čl. 112 odst. 3 Ústavy dekonstitucionalizován, právní síla Listiny je dána v nezměněné formě již od roku 1991. Přistupuje se k ní jako k ústavnímu zákonu a vyvolává účinky náležející zákonu ústavní právní síly. Listina základních práv a svobod byla jako součást ústavního pořádku České republiky dle čl. 3 a 112 odst. 1 Ústavy znovu ve Sbírce zákonů informativně publikována pod č. 2/1993 Sb. na základě usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16. 12. 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky. Toto usnesení ovšem nelze považovat za pramen práva – předsednictvo České národní rady zjevně nemělo ústavodárnou pravomoc –, ale šlo toliko o republikaci (ústavního) zákona.

Při projednávání návrhu Listiny byly zmiňovány různé lidskoprávní dokumenty, jež poskytly inspiraci pro její vypracování. Tehdejší předseda Federálního shromáždění Alexander Dubček za duchovní zdroj označil Magnu Chartu, Prohlášení nezávislosti a Všeobecnou deklaraci lidských práv (dále jen „VDLP“). V tomto kontextu je zajímavé, že v období tzv. první republiky byl součástí Ústavní Listiny Československé republiky katalog základních práv (konkrétně šlo o její hlavu pátou, věnovanou právům a svobodám a občanským povinnostem). Ačkoliv jistý překryv s dnešním katalogem existuje, byl prvorepublikový katalog daleko stručnější, a proto je jeho vliv na současnou právní úpravu omezený. Současná Listina totiž obsahuje nejširší katalog práv v historii české státnosti. Možná ještě důležitější je však skutečnost, že podobně jako v případě dalších středoevropských ústav z meziválečného období nepředstavovaly katalogy základních práv justiciabilní právo, které by mělo přímé právní účinky. Jednotlivci se tak nemohli těchto práv nijak dovolávat. To se po pádu totalitních a autoritativních režimů (komunismu) změnilo.

Dnešní situace je odlišná, protože v intelektuální návaznosti na německý Základní zákon (dále jen „GG“) základní práva platí jako bezprostředně platné právo. Za intelektuální zdroje naší Listiny lze považovat celou tradici poválečného konstitucionalismu, již je možno spojovat kromě některých výše uvedených dokumentů (tj. VDLP, GG) především s Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod (dále také „Úmluva“), Mezinárodním paktem o občanských a politických právech, Mezinárodním paktem o hospodářských, sociálních a kulturních právech a Evropskou sociální chartou. Lze hledat i zdroje starší, protože některé formulace v úvodních pasážích Listiny mají svůj původ ve francouzské Deklaraci práv člověka a občana.

- Jakých změn doznal Váš národní katalog lidských práv v čase? Mění se, je doplňován o nová práva? Existuje ústavní procedura, která určuje podmínky jeho změny či doplnění?

Ke změně Listiny došlo pouze jednou, a to ústavním zákonem č. 162/1998 Sb., který prodloužil lhůtu pro zadržení osoby. Byla jí změněna lhůta v čl. 8 odst. 3 Listiny v souvislosti se zadržením z 24 na 48 hodin. Ač se vyskytly pokusy o různá doplnění Listiny (např. přidání dalšího kritéria, a to zdravotního stavu, pro zákaz diskriminace), nebyly úspěšné.

Při novelizaci Listiny byla zvolena forma ústavního zákona. K přijetí ústavního zákona se vyžaduje souhlas kvalifikované většiny členů obou komor Parlamentu. Nemůže tak dojít k přehlasování Senátu, pokud se Senát neztotožní s Poslaneckou sněmovnou schváleným návrhem ústavního zákona. Česká Ústava pak v čl. 39 odst. 4 stanoví, že k přijetí ústavního zákona je třeba souhlasu třípětinové většiny všech poslanců a třípětinové většiny přítomných senátorů.

I.IV Vztahy jednotlivých katalogů lidských práv

- Můžete uvést příklady z judikatury svého soudu, které jsou spojeny s použitím některého z mezinárodních katalogů?

Ústavní soud ve své judikatuře pravidelně odkazuje na celou šíři mezinárodních úmluv o lidských právech. V případě rozhodování o ústavních stížnostech se tak děje nejčastěji, pokud sami stěžovatelé v ústavní stížnosti opírají své nároky o mezinárodní úmluvy. Protože Listina základních práv a svobod obsahuje většinu práv upravených mezinárodními katalogy, jedná se spíše o podpůrné odkazy. Nejčastějším referenčním bodem je v tomto ohledu Úmluva.

V nálezu III. ÚS 3289/14 ze dne 10. 5. 2017 Ústavní soud odkázal na Evropskou úmluvu, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Úmluvu o právech dítěte i LZPEU. Na základě těchto dokumentů dospěl k závěru, že zadržení cizince s nezletilými dětmi za účelem jejich vrácení do jiné země EU, představovalo protiústavní zásah do jejich práva na osobní svobodu a rodinný život.

V řízení o přezkumu norem vedoucím k přijetí nálezu Pl. ÚS 2/15 ze dne 3. 5. 2017 zase Ústavní soud odkázal na Evropskou sociální chartu, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Úmluvu o lidských právech a biomedicině, Úmluvu o právech dítěte či Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen.

- Zabýval se Váš soud vztahem/hierarchií/konkurencí katalogů lidských práv s ohledem na úroveň ochrany jimi poskytovanou?

Konfliktu mezi ústavním pořádkem a mezinárodní smlouvou by měla předejít procedura podle čl. 87 odst. 2 Ústavy, tedy apriorní posouzení jejich souladu Ústavním soudem. Do rozhodnutí Ústavního soudu nemůže být taková smlouva ratifikována. Příkladem tohoto typu řízení je přezkum Lisabonské smlouvy nálezem Pl. ÚS 19/08 ze dne 26. 11. 2008 (*Lisabonská smlouva I.*) a nálezem Pl. ÚS 29/09 ze dne 3. 11. 2009 (*Lisabonská smlouva II*).

Po změně ústavy tzv. euronovelou (viz výše) zůstává nevyjasněné, jaké postavení mají mezinárodní smlouvy o lidských právech ve vztahu k Listině, neboť oba tyto prameny práva jsou nyní součástí ústavního pořádku. Obvykle Ústavní soud upřednostňuje právní úpravu vstřícnější ke stěžovatelům, známou výjimkou z tohoto pravidla se však stalo

posuzování otázky státního občanství coby podmínky pro vydání majetku v restituci. I při vědomí, že čl. 26 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech zapovídá diskriminaci za všech okolností a že Výbor OSN pro lidská práva spatřoval podmínku občanství v těchto českých sporech jako diskriminatorní, Ústavní soud odkázal mj. na restriktivnější judikaturu ESLP v této věci a napadenou právní úpravu nezrušil (nález Pl. ÚS 33/96 ze dne 4. 6. 1997)

- Existuje proces, který určuje, jakým způsobem si zvolit konkrétní katalog lidských práv, je-li konkrétní právo chráněno ve více katalozích? (pozn.: v členských státech EU je použítí LZPEU – za podmínek čl. 51 odst. 1 – závazné, tj. není předmětem volby)

Ústavní soud především vychází z katalogů, na něž odkazuje ve svém podání stěžovatel či subjekt navrhuující zrušení zákona či jiného předpisu. Dává přitom obvykle přednost právní úpravě, která je vstřícnější k právům stěžovatelů. Např. Listina neobsahuje obdobu čl. 5 odst. 4 Úmluvy, zaručujícího každému, kdo byl zbaven osobní svobody, právo podat návrh na řízení, ve kterém by soud urychleně rozhodl o zákonnosti zbavení svobody a nařídil propuštění, je-li zbavení svobody nezákonné. Proto v těchto případech Ústavní soud aplikuje Úmluvu.

Ústavní soud neváhá odkázat i na tzv. soft law (např. nález III. ÚS 2204/17 ze dne 12. 2. 2019), ale činí tak pouze podpůrně, pracuje s ním jako s materiálem, který je nutno vzít v úvahu (např. nález I. ÚS 860/15 ze dne 27. 10. 2015 či usnesení I. ÚS 3784/17 ze dne 23. 1. 2018).

II. ZVLÁŠTNÍ ČÁST – SPECIFIKA NĚKTERÝCH ZÁKLADNÍCH PRÁV

II.I Právo na život

- Jaký je originální text ochrany tohoto práva ve Vašem národním katalogu?

Právo na život je zakotveno v čl. 6 Listiny jako první ze základních práv každého člověka:

1. Každý má právo na život. Lidský život je hoden ochrany již před narozením.
2. Nikdo nesmí být zbaven života.
3. Trest smrti se nepřipouští.
4. Porušením práv podle tohoto článku není, jestliže byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné.

- Lze toto právo omezit? Pokud ano, jak a za jakých podmínek?

Absolutnost práva na život se týká zákazu trestu smrti, upřesnění zákonných podmínek, za kterých je možné právo na život omezit, je ve zbytku ponechán na zákonodárci. Jednotlivá omezení se mohou týkat povoleného použití síly (např. ozbrojenými složkami státu) nebo i jednotlivci – např. krajní nouze, nutná obrana. Marian Kokeš v komentáři k čl. 6 Listiny uvádí: „*Přijatelná míra omezení práva na život musí být vzhledem k jeho fundamentální povaze stanovena striktněji než u většiny ostatních základních práv. Proto i na předmětné zákony, které takové omezující podmínky a jednání stanovují, je třeba klást ty nejpřísnější nároky co do jejich formálních i obsahových náležitostí.*“ Co se týče střetu práv nenarozeného dítěte a práv jeho matky, český právní řád (zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušování těhotenství) umožňuje ženě do dvanáctého týdne těhotenství podstoupit na písemnou žádost potrat v lékařském zařízení.

- Zabýval se Váš soud tímto právem/jeho výkladem/zakotvením podrobněji? Pokud ano, uveďte prosím praktické podrobnosti a které katalogy lidských práv byly aplikovány.

V judikatuře Ústavního soudu lze nalézt výklad jednotlivých aspektů tohoto základního práva. V souvislosti s pozitivními závazky státu, vyplývajícími z práva na život, se Ústavní soud vyjadřoval k závazku provést účinné vyšetřování např. v usnesení I. ÚS 2886/13 ze dne 29. 10. 2013. Ústavní soud v tomto rozhodnutí dospěl k závěru, že mu obecně nepřísluší z podnětu poškozeného přezkoumávat samotné rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení, pokud jde o materiální důvody (opodstatněnost) a důvodnost zahájení, či naopak nezahájení, trestního stíhání. Nicméně, je-li dotčeno právo stěžovatele na život podle čl. 2 Úmluvy, Ústavní soud musí přezkoumat, zda postup orgánů činných v trestním řízení, kterým ke svému rozhodnutí dospěly, byl v souladu s požadavky tohoto ustanovení na účinné vyšetřování. Závazek provést účinné vyšetřování se skládá z následujících samostatných aspektů: vyšetřování musí být a) nezávislé a nestranné, b) efektivní, c) rychlé, d) podrobno veřejné kontrole a e) zahájeno z vlastní iniciativy orgánů činných v trestním řízení. Na toto usnesení následně navázala i řada nálezů.

Kromě vnitrostátního katalogu lidských práv (Listina) vychází Ústavní soud i z mezinárodních lidskoprávních dokumentů, zvláště z Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Ve vztahu k právu na život aplikuje Ústavní soud i další mezinárodní úmluvy např. Úmluvu o právech dítěte a Úmluvu o lidských právech a biomedicíně.

Posledně jmenované úmluvy Ústavní soud výslovně zmínil ve vztahu k právu na život v nálezu III. ÚS 459/03 ze dne 20. 8. 2004, ve které rozhodoval o ústavní stížnosti stěžovatelů – rodičů, kteří nesouhlasili s léčbou svého dítěte. V tomto rozhodnutí Ústavní soud zdůraznil, že: *„ochrana zdraví a života dítěte, a o ni vzhledem ke konkrétním okolnostem skutečně šlo (viz výše), je zcela relevantním a více než dostatečným důvodem pro zásah do rodičovských práv, kdy jde o hodnotu, jejíž ochrana je v systému základních práv a svobod jednoznačně prioritní.“*

Ústavní soud se dosud meritorně nezabýval otázkou střetu práv nenarozeného dítěte a práv jeho matky v případě ukončení těhotenství na žádost těhotné ženy, ani nepřezkoumával související právní úpravu. Ústavní soud řešil tři stížnosti, ve kterých bylo navrhováno zrušení právní úpravy umožňující umělé přerušování těhotenství (usnesení III. ÚS 169/94 ze dne 15. 12. 1994, usnesení III. ÚS 1972/08 ze dne 11. 9. 2008, usnesení III. ÚS 3444/17 ze dne 16. 1. 2018), ani jednou z věcí se však nezabýval meritorně. V posledním jmenovaném usnesení, v němž bylo řešeno nedovolené přerušování těhotenství se souhlasem ženy mimo lékařské zařízení, Ústavní soud pouze konstatoval, že zájem na ochraně počínajícího lidského života chráněný čl. 6 odst. 1 Listiny je legitimním důvodem pro kriminalizaci jednání spočívajícího v protiprávním umělém přerušování těhotenství.

V nálezu I. ÚS 2078/16 ze dne 2. 1. 2017 se Ústavní soud zabýval otázkou, zda může neposkytnutí zdravotní péče dospělé svéprávné osobě s ohledem na její nesouhlas, být podřazeno pod trestným činem neposkytnutí pomoci. Z hlediska práva na sebeurčení v této věci Ústavní soud zdůraznil, že pacient má právo odmítnout zdravotní péči i v situaci, kdy hrozí, že nepodstoupení léčby u něj může způsobit smrt. Lékaři a další zdravotničtí pracovníci mohou takové osoby přesvědčovat, mohou se snažit je přimět ke změně jejich postoje, pokud je zjevně pro ně škodlivý, ale v konečném důsledku nemohou zabránit realizaci rozhodnutí o odmítnutí péče, které bylo učiněno na základě svobodné a vážné vůle dospělé svéprávné osoby, pouze z toho důvodu, že se domnívají, že toto rozhodnutí danou osobu poškozuje.

- Liší se judikatura Vašeho soudu od judikatury mezinárodních soudů, pokud jde o ochranu tohoto práva?

Ústavní soud interpretuje a aplikuje právo na život v souladu s výkladem mezinárodních soudů, zvláště pak vychází z judikatury Evropského soudu pro lidská práva. Ve vztahu k právu na život Ústavní soud často odkazuje na jednotlivé rozsudky Evropského soudu pro lidská práva. Ve velké míře odkazoval na výklad Úmluvy např. v citovaném usnesení I. ÚS 2886/13 ze dne 29. 10. 2013, ve kterém se Ústavní soud zabýval pozitivními závazky státu ve vztahu k právu na život, uvádí: *„Jednou z povinností státu podle čl. 2 Úmluvy je vytvořit účinný a nezávislý justiční systém, který bude schopen zjistit příčinu smrti a případně pachatele přivést k odpovědnosti.... Pokud by tato povinnost neexistovala, zásahy do práva na život by byly beztrestné, a tudíž by ochrana garantovaná tímto právem byla pouze teoretická a iluzorní, nikoliv praktická a efektivní, jak vyžaduje Úmluva.“* V této souvislosti také Ústavní soud odkázal na judikaturu ESLP např. rozhodnutí ESLP ve věci *Rajkowska proti Polsku* ze dne 27. 11. 2007 č. 37393/02 či rozsudek ve věci *Anna Todorova proti Bulharsku* ze dne 24. 5. 2011 č. 23302/03.

II.II Svoboda projevu

- Jaký je originální text ochrany tohoto práva ve Vašem národním katalogu?

Svoboda projevu je na ústavní úrovni zakotvena v čl. 17 Listiny:

(1) Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny.

(2) Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu.

(3) Cenzura je nepřípustná.

(4) Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.

(5) Státní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Podmínky a provedení stanoví zákon.

- Lze toto právo omezit? Pokud ano, jak a za jakých podmínek?

Ano, svobodu projevu omezit lze. V čl. 17 odst. 4 Listiny je obsažena limitační klauzule, dle níž lze svobodu projevu omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti. K omezení svobody projevu může dojít i v důsledku kolize s jiným základním právem (typicky např. s právem na ochranu osobnosti).

- Zabýval se Váš soud tímto právem/jeho výkladem/zakotvením podrobněji? Pokud ano, uveďte prosím praktické podrobnosti a které katalogy lidských práv byly aplikovány.

Ústavní soud se možností omezení svobody projevu zabýval opakovaně, a to jak v řízení o zrušení zákonů nebo jiných právních předpisů (abstraktní kontrola ústavnosti), tak i v řízení o ústavních stížnostech (konkrétní kontrola ústavnosti).

Řízení o zrušení zákonů nebo jiných právních předpisů. K zásadě, že svobodu projevu lze omezit jen zákonem, se Ústavní soud opakovaně vyjádřil např. ve vztahu k tzv. protikomunistickým a antifašistickým vyhláškám obcí, které omezovaly možnost propagace těchto nedemokratických hnutí a myšlenek na území obce. Jelikož se jednalo o podzákonné právní předpisy omezující svobodu projevu, Ústavní soud je zrušil pro rozpor s výhradou zákona [nález Pl. ÚS 68/04 ze dne 6. 6. 2006]. K otázce nezbytnosti omezení svobody projevu v demokratické společnosti z výše uvedených důvodů se Ústavní soud vyjádřil např. při posuzování ústavní konformity trestného činu hanobení ústavních orgánů [nález Pl. ÚS 43/93 ze dne 12. 4. 1994 – Trestný čin hanobení ústavních orgánů]. Ústavní soud posledně citovaným rozhodnutím položil základy metodologie přezkumu souladu právních předpisů s ústavně chráněnou svobodou projevu, a to prostřednictvím testu proporcionality

Řízení o ústavních stížnostech. K rozsahu a obsahu ústavně zaručené svobody projevu se Ústavní soud vyjádřil již mnohokrát. Judikatura Ústavního soudu je do značné míry inspirována judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, což se projevuje kupříkladu v metodologii přezkumu, konceptu vyvažování základních práv, rozlišení hodnotových soudů a skutkových tvrzení nebo stanovení rozličných mezí tohoto práva v závislosti na postavení dotčené osoby (např. u veřejně známých osob, politiků, soudců apod.).

Obecně lze konstatovat, že Ústavní soud často využívá i jiné, mezinárodní katalogy lidských práv, jež zakotvují svobodu projevu. To platí především ve vztahu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, jejíž čl. 10 a k němu se vážící judikatura jsou často využívány paralelně s odkazy na čl. 17 Listiny a judikaturu Ústavního soudu. Další mezinárodní

lidskoprávní smlouvy, např. čl. 19 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, jsou využívány sporadicky.

- Liší se judikatura Vašeho soudu od judikatury mezinárodních soudů, pokud jde o ochranu tohoto práva?

Jak již bylo uvedeno výše, judikatura Ústavního soudu je do značné míry srovnatelná s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva.

II.III Právo na soukromí / respekt k soukromému životu

- Jaký je originální text ochrany tohoto práva ve Vašem národním katalogu?

Ochrana práva na soukromí je v ústavním pořádku České republiky obsažena ve vícero ustanoveních Listiny.

Podle čl. 7 odst. 1 je nedotknutelnost osoby a jejího soukromí zaručena. Omezena může být jen v případech stanovených zákonem.

Podle čl. 10 odst. 1 má každý právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.

Podle čl. 10 odst. 2 má každý právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.

Podle čl. 10 odst. 3 má každý právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě.

Navíc je ochrana práva na soukromí doplněna dalšími ustanoveními Listiny, která chrání nedotknutelnost obydlí (čl. 12), listové tajemství a tajemství jiných písemností a záznamů (čl. 13).

- Lze toto právo omezit? Pokud ano, jak a za jakých podmínek?

Žádné z těchto práv není absolutní, a je proto omezitelné.

Čl. 7 odst. 1 přímo uvádí možnost omezení nedotknutelnosti osoby a jejího soukromí jen v případech stanovených zákonem. Toto právo (stejně jako jiná práva garantovaná Listinou) tak může být omezeno pouze zákonem za dodržení limitů stanovených především čl. 4 Listiny. Podle čl. 4 odst. 3, zákonná omezení základních práv a svobod musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky. Podle čl. 4 odst. 4, při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.

Čl. 7 odst. 1 nestanovuje legitimní cíle, které musí být sledovány zákonodárcem při omezení práva na soukromí. Z toho vyplývá, že toto právo je imanentně omezitelné, tj. že zákonodárce ho může omezit pouze v případě kolize s jiným základním právem nebo ústavně zaručeným právním (nebo obecným) dobrem. Cílem je ponechat z každého kolidujícího práva maximum, tj. kolidující práva musí být proporcionálně vyvážené za účelem dosažení jejich optimalizace.

To samé platí ohledně čl. 10, tj. i toto právo je omezitelné, přičemž tento článek explicitně nestanovuje ani možnost omezení daného práva zákonem, to ale neznamená žádný rozdíl. V obou případech (ohledně čl. 7 i 10) platí, že omezení základního práva musí být proporcionální. Princip proporcionality přitom pozůstává ze třech základních kroků: 1) vhodnost a 2) potřebnost omezení a 3) proporcionalita v užším slova smyslu. Omezení základního práva musí být vhodné pro účely dosažení legitimního cíle. Dále platí, že toto omezení musí být potřebné

pro dosažení daného cíle, tj. není zde žádný méně zatěžující, ale zároveň stejně účinný způsob, jak daného cíle dosáhnout. Nakonec musí být kolidující základní práva proporcionálně vyvážená.

- Zabýval se Váš soud tímto právem/jeho výkladem/zakotvením podrobněji? Pokud ano, uveďte prosím praktické podrobnosti a které katalogy lidských práv byly aplikovány.

Ústavní soud interpretuje právo na soukromí poměrně široce a nepovažuje výčet jeho aspektů uvedený v Listině za uzavřený.

Jádrem čl. 7 odst. 1 je ochrana tělesné a duševní integrity (včetně např. otázek počátku a konce lidského života ve spojení s medicinskými zákroky). Ústavní soud avšak odkazuje na čl. 7 odst. 1 i v otázkách, které se netýkají jenom tělesné a duševní integrity, ale i jiných, jako např. nezákonné trestní stíhání.

Čl. 10 odst. 2 společně s čl. 10 odst. 1 Listiny chrání osobní soukromou sféru, zatímco soukromí v prostorové dimenzi, tj. zejména obydlí, chrání čl. 12 Listiny a soukromí jako důvěrnost komunikace je chráněné čl. 13 Listiny.

Pod ochranu soukromí tak spadají nejrůznější konkrétní problémy jako např. domovní prohlídky, odposlechy a jiné zásahy do nedotknutelnosti obydlí, právo na informační sebeurčení, navazování a udržování vztahů osoby, která je omezená na svobodě, s jinými osobami prostřednictvím korespondence, shromažďování a využívání provozních a lokalizačních údajů o telekomunikačním provozu, právo na přiměřeně vysoké finanční zadostiučinění za nemajetkovou újmu vzniklou v důsledku zveřejnění difamační a nepravdivé informace, omezení svéprávnosti, styk dítěte s biologickými rodiči, přípustnost tajně pořízené nahrávky jako důkazu v trestním řízení, případně nahrávky pořízené bez souhlasu druhé osoby v civilním řízení, povinnost poskytnout genetický materiál za účelem určení nebo popření otcovství, důvěrnost komunikace na sociálních sítích, prolamování mlčenlivosti, individuální osvojení dítěte osobou žijící v registrovaném partnerství, zpřístupnění archiválií bývalých bezpečnostních složek, odběr moči osoby umístění ve výkonu trestu odnětí svobody za přímého dohledu zdravotní sestry stejného pohlaví, či umělé oplodnění.

Ve většině případů aplikuje Ústavní soud dva katalogy – Listinu i Úmluvu (především čl. 8 Úmluvy).

- Liší se judikatura Vašeho soudu od judikatury mezinárodních soudů, pokud jde o ochranu tohoto práva?

Rozhoduje-li Ústavní soud o tom, zda bylo porušeno právo na ochranu soukromí, zohledňuje obecně nejen čl. 7 odst. 1 a čl. 10 (případně další články) Listiny, ale i čl. 8 Úmluvy a judikaturu Evropského soudu pro lidská práva a rozhoduje v souladu s touto judikaturou. Není zde tedy přímý konflikt mezi judikaturou Evropského soudu pro lidská práva a judikaturou Ústavního soudu v otázce práva na ochranu soukromí. Avšak test posuzování toho, zda došlo k porušení práva na ochranu soukromí, je jiný v judikatuře Ústavního soudu a jiný v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva.

II.IV Svoboda náboženského vyznání

- Jaký je originální text ochrany tohoto práva ve Vašem národním katalogu?

Ústavní zakotvení svobody náboženského vyznání lze nejlépe chápat na základě historické zkušenosti s komunistickým režimem. Pro stát založený na ideologii ateismu a vědeckého světového názoru, jak tomu bylo v době nesvobody, byla typická náboženská a ideologická indoktrinace. Právě kvůli tomu, aby bylo zabráněno opakování této historické zkušenosti, byla českým ústavodárcem přijata koncepce ideologicky a nábožensky neutrálního státu. Podle čl. 2 odst. 1 Listiny se totiž stát nesmí vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání.

Pro vlastní úpravu svobody náboženského vyznání je ale klíčový čl. 15 a 16 Listiny:

Článek 15

(1) Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena. Každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání.

(3) Nikdo nemůže být nucen vykonávat vojenskou službu, pokud je to v rozporu s jeho svědomím nebo s jeho náboženským vyznáním. Podrobnosti stanoví zákon.

Článek 16

(1) Každý má právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu.

(2) Církev a náboženské společnosti spravují své záležitosti, zejména ustavují své orgány, ustanovují své duchovní a zřizují řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech.

(3) Zákon stanoví podmínky vyučování náboženství na státních školách.

(4) Výkon těchto práv může být omezen zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých.

- Lze toto právo omezit? Pokud ano, jak a za jakých podmínek?

Svoboda náboženského vyznání má svůj interní i externí rozměr. První věta čl. 15 odst. 1 Listiny chrání tzv. *forum internum*, tj. zaručuje nedotknutelnost bytostně privátních rozumových, hodnotových, hodnotících i emocionálních činností člověka. *Forum internum* má absolutní povahu. Neexistují proto žádné ospravedlnitelné důvody jeho omezení. Do sféry vnitřní autonomie jednotlivce tak není možno zasahovat. *Forum internum* se týká všech náboženských a světonázorových představ jedince, jeho identifikace s náboženským či světonázorovým systémem a příslušnost ke konkrétnímu náboženskému společenství. Ne každé vnější působení na vnitřní autonomii jedince ale způsobuje zásah do základního práva (např. misionářská činnost). Veřejná moc je ale v tomto daleko více limitována, a to již kvůli příkazu náboženské neutrality, zatímco třetí osoby mohou na jednotlivci v zásadě otevřeně nábožensky působit. Nejsou ovšem přípustné prostředky nátlaku, které by jednotlivce zbavily svobodné volby či ho přímo donucovaly. Zakázán je proto přímý či nepřímý nátlak, a to jak právní, tak faktický. Ze strany veřejné moci nemůže být jednotlivcům uložena povinnost přijímat určité náboženství či přesvědčení proti jejich vůli, nemůže je nutit ani k jejich vyjevení, či je jinak sankcionovat. Jednotlivci nesmí být vystaveni ani projevům, které by hrubě urážely jejich náboženské citění.

Na čl. 15 odst. 1 Listiny navazuje i jeho odst. 3, upravující výhradu svědomí pro případ vojenské služby. Na toto ustanovení nedopadá žádné ustanovení o mezích základního

práva (viz čl. 16 odst. 4 Listiny), nýbrž jeho možné omezení představuje tzv. ústavně imanentní omezení (tj. práva třetích osob či jiné hodnoty a principy obsažené přímo v ústavním pořádku).

Výkon vnějších projevů náboženství nebo víry podle čl. 16 Listiny již ale omezovat lze. Upravuje-li tento článek vnější projevy náboženského vyznání nebo víry, je příslušné ho označovat jako tzv. *forum externum*. Na rozdíl od práv zakotvených v čl. 15 Listiny nelze práva zaručená čl. 16 Listiny považovat za absolutní. Výkon těchto práv může být omezen zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých. Omezení základních práv je však nutno interpretovat restriktivně, meze mohou být stanoveny pouze zákonem a legitimním účelem omezení mohou být toliko tímto ustanovením předvídané cíle (tj. veřejná bezpečnost, veřejný pořádek, zdraví, mravnost a práva a svobody druhých).

- Zabýval se Váš soud tímto právem/jeho výkladem/zakotvením podrobněji? Pokud ano, uveďte prosím praktické podrobnosti a které katalogy lidských práv byly aplikovány.

Absolutním charakterem práv zakotvených v čl. 15 odst. 1 Listiny se Ústavní soud zabýval v nálezu Pl. ÚS 18/98 ze dne 2. 6. 1999. K uplatňování výhrady svědomí ve vztahu k výkonu vojenské služby viz např. nálezy Pl. ÚS 42/02 ze dne 26. 3. 2003, Pl. ÚS 18/98 ze dne 2. 6. 1999 či I. ÚS 671/01 ze dne 11. 3. 2003. V případech, kdy z důvodu *ratione temporis* nebylo možno přímo aplikovat čl. 15 odst. 3, dovolával se Ústavní soud obecných záruk svobody svědomí v mezinárodním právu (např. nálezy II. ÚS 285/97 ze dne 7. 10. 1998, II. ÚS 674/01 ze dne 1. 4. 2003).

Jde-li o právo svobodně projevovat své náboženství, tak se Ústavní soud ve své judikatuře zabýval mj. i otázkou odmítání krevních transfúzí (nález III. ÚS 459/03 ze dne 20. 8. 2004) či povinného očkování (III. ÚS 449/06 ze dne 3. 2. 2011). Ústavní soud též judikoval, že veřejná moc nesmí určovat datum církevní slavnosti (nález Pl. ÚS 1/01 ze dne 11. 7. 2001). Přesto je rozsah sporů řešených Ústavním soudem v této oblasti omezenější, než je tomu v nábožensky rozmanitějších zemích. V České republice nepropukly spory odvíjející se od toho, že mnohé státy užívají ve svých národních a státních symbolech náboženství, resp. náboženské symboly. Ty totiž mohou představovat munici pro různé právní spory s nenáboženskými obyvateli nebo s příznivci nově se vynořujícími, a proto s národní a státní historií nespjatých náboženství. Zatím nejsou časté ani spory způsobené imigrací členů nekřesťanských náboženství, jejichž náboženské normy mohou být v konfliktu s vnitrostátními zákony.

Naopak velká pozornost byla věnována postavení církví a náboženských společností (tj. čl. 16 odst. 2 Listiny). Ústavní soud považuje církve a náboženské společnosti za samostatné nositele základního práva (nálezy I. ÚS 146/03 ze dne 18. 6. 2003, Pl. ÚS 6/02 ze dne 27. 11. 2002, Pl. ÚS 9/07 ze dne 1. 7. 2010). Otázky spadající do církevní autonomie jsou zásadně vyloučeny ze soudního přezkumu. Jde-li o problematiku rozhodování vnitřních orgánů církve (viz již starší nálezy I. ÚS 211/96 ze dne 26. 3. 1997 a IV. ÚS 3597/10 ze dne 20. 10. 2011), lze z nedávné doby zmínit např. nález III. ÚS 3910/17 ze dne 16. 10. 2018, podle něhož není protiústavní, omezí-li se řízení před obecnými soudy na prokázání existence rozhodnutí církve nebo náboženské společnosti ukončit služební poměr duchovního, aniž bude posuzován jeho obsah a důvody pro jeho vydání. V nálezu III. ÚS 3591/16 ze dne 30. 8. 2017 Ústavní soud zase uvedl, že zákaz interpretace norem vnitřních předpisů církví a náboženských společností neznamena i zákaz jejich aplikace.

Obsahuje-li norma českého právního řádu pojem, jehož obsah je vyplněn vnitřním předpisem církve či náboženské společnosti, musí obecné soudy užít takový výklad, který je za správný považován k tomu příslušným orgánem či jehož je dosaženo příslušným postupem uvnitř dané církve či náboženské společnosti.

Vnitřní organizační autonomií církvi obecně, resp. konkrétněji ústavností registrace církví či náboženských společností a problematikou vzniku odvozených církevních právnických osob s vlastní subjektivitou se zabýval Ústavní soud v důležitém nálezu Pl. ÚS 6/02 ze dne 27. 11. 2002 a následně též v dalším plenárním nálezu Pl. ÚS 2/06 ze dne 30. 10. 2007.

Pro hospodářskou autonomii církví se jako klíčové budou jevit tři nálezy. Neexistenci majetkového vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi po roce 1989 Ústavní soud kritizoval v nálezu Pl. ÚS 9/07 ze dne 1. 7. 2010. Ústavní konformitu zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi Ústavní soud potvrdil v nálezu Pl. ÚS 10/13 ze dne 29. 5. 2013. V současné době Ústavní soud projednal kauzu zdanění finanční náhrady církvím a náboženským společnostem (Pl. ÚS 5/19 ze dne 1. 10. 2019).

Ústavní soud ve své rozhodovací činnosti odkazuje především na dotčená ustanovení Listiny, mnohdy se dovolává i judikatury ESLP a někdy konstatuje dokonce i porušení Úmluvy (např. III. ÚS 3591/16 ze dne 30. 8. 2017).

- Liší se judikatura Vašeho soudu od judikatury mezinárodních soudů, pokud jde o ochranu tohoto práva?

Obecně lze konstatovat poměrně vstřícný přístup Ústavního soudu ve vztahu k církvím a náboženským společnostem (jistou výjimkou je náleze Pl. ÚS 2/06, který se podle disentujících soudců odchýlil od závěrů plynoucích z nálezu Pl. ÚS 6/02 ze dne 27. 11. 2002, když vyřadil právnícké osoby odvozené od církví a náboženských společností – se zřetelem k předmětu jejich činnosti – z režimu zákona o církvích a náboženských společnostech).

II.V Zákaz diskriminace

- Jaký je originální text ochrany tohoto práva ve Vašem národním katalogu?

V ústavním pořádku České republiky jsou rovnost a zákaz diskriminace upraveny především v obecných ustanoveních Listiny, kdy čl. 1 věta první Listiny stanoví, že „lidé jsou svobodní a rovni v důstojnosti i v právech“. Článek 3 odst. 1 Listiny pak uvádí, že „se základní práva a svobody zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení. Z čl. 4 odst. 3 Listiny vyplývá, že „zákonná omezení základních práv a svobod musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky.“

Vedle těchto obecných ustanovení pak existují jednotlivá speciální ustanovení, která garantují rovnost a zákaz diskriminace v určitých oblastech či situacích, např. procesní rovnost stran podle čl. 37 odst. 3 Listiny, stejná ochrana vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny, který stanoví, že „vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu“ nebo stejná práva dětí narozených v manželství i mimo ně podle čl. 32 odst. 3 Listiny.

- Lze toto právo omezit? Pokud ano, jak a za jakých podmínek?

Při zodpovězení této otázky je třeba nejdříve uvést, že ačkoliv Ústavní soud označil rovnost za základní lidské právo konstituující hodnotový řád moderních demokratických společností (např. nález Pl. ÚS 42/04 ze dne 6. 6. 2006), nelze rovnost v pojetí ústavního pořádku České republiky chápat jako rovnost absolutní, neboť ne každé rozlišování lze považovat za protiústavní diskriminaci. Základní rozlišení, na němž judikatura Ústavního soudu stojí, se týká akcesorické a neakcesorické rovnosti.

Akcesorická rovnost (tj. rovnost v základních právech) vyžaduje intenzitu zpochybňující samu podstatu rovnosti. K tomu dochází tehdy, je-li s porušením rovnosti spojeno i porušení jiného základního či ústavně garantovaného práva, např. práva vlastnit majetek dle čl. 11 odst. 1 Listiny, politická práva dle čl. 17 Listiny atd. Jinak řečeno, princip akcesorické rovnosti zakazuje diskriminovat osoby při výkonu jejich základních práv. Ústavní soud to vykládá tak, že zatímco svoboda je hodnotou sama o sobě, rovnost je relační a tedy vztahovou kategorií (vyžaduje mezičlánky, relaci k jiné sociální hodnotě), která není hodna být chráněna sama o sobě, ale vždy ve vztahu k jiné ústavní hodnotě. Zjednodušeně řečeno, jde v podstatě o obdobu výkladu čl. 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a rozdíl mezi tímto článkem a rovností dle Protokolu č. 12 k Úmluvě.

V případě neakcesorické rovnosti, jež je ústavně zakotvena v čl. 1 věta první Listiny, se jedná o vyloučení libovůle zákonodárce při rozlišování práv určitých skupin subjektů (tj. princip rovnosti před zákonem). V podstatě se tedy týká rozdílného zacházení mezi různými subjekty v případě, kdy nelze identifikovat ústavně chráněné akcesorické právo. Rozlišování rovnosti na tyto dvě kategorie bylo nicméně v poslední době relativizováno např. nálezem Pl. ÚS 18/15 ze dne 28. 6. 2016.

Z uvedeného vyplývá, že vymezení rovnosti jako relativní kategorie pak vede k tomu, že za protiústavní diskriminaci nelze považovat jakékoliv rozlišování, ale pouze takové, které je neodůvodněné. Podle Ústavního soudu tak není v rozporu s ústavním pořádkem, pokud se stát, resp. zákonodárce rozhodne poskytnout určité skupině méně výhod než jiné; přičemž rozdílné zacházení musí vždy sledovat legitimní cíl. Méně výhodné zacházení lze podle Ústavního soudu odůvodnit veřejným zájmem či veřejným blahem, kdy stěžejním kritériem je objektivní a rozumné ospravedlnění zákonodárcem přijaté právní úpravy (viz např. nález Pl. ÚS 37/04 ze dne 26. 4. 2006), přičemž toto kritérium je jakýmsi rozvedením či rozšířením zmíněné kategorie veřejného zájmu, nikoliv konceptem odlišným. Obě uvedené kategorie lze tedy považovat za jakousi podmnožinu širšího konceptu legitimního cíle. A právě za těchto podmínek pak lze toto právo omezit.

- Zabýval se Váš soud tímto právem/jeho výkladem/zakotvením podrobněji? Pokud ano, uveďte prosím praktické podrobnosti a které katalogy lidských práv byly aplikovány.

Navážeme-li na výše řečené, pak nelze v tomto kontextu nezmínit nález Ústavního soudu Pl. ÚS 36/01 ze dne 25. 6. 2002, ve kterém byl poprvé použit koncept neakcesorické rovnosti, neboť Ústavní soud zde nemohl identifikovat právo, k němuž by se odlišné zacházení upínalo. Věc se týkala odměňování správce konkursní podstaty v případě insolventního úpadce a nezaplacení zálohy, kdy Ústavní soud uvedl, že „výkon funkce správce konkursní podstaty není součástí zaměstnaneckého vztahu a tudíž svým obsahem, jakož i účelem a smyslem na něj nedopadá ustanovení čl. 26 Listiny. Není dále

podnikáním ani provozováním jiné hospodářské činnosti a nelze jej tudíž z pohledu ústavního podřadit pod rámec vymezený čl. 26 Listiny.“ Rozdíl mezi akcesorickou a neakcesorickou rovností byl později systematicky vyložen v nálezu Pl. ÚS 29/08 ze dne 21. 4. 2009, který se věcně týkal stanovení daně a její sazby z převodu nemovitostí. Ústavní soud v tomto rozhodnutí zohlednil kritérium objektivního ospravedlnění nerovnosti a dospěl k závěru, že stanovení daňové povinnosti k převodům nemovitého majetku není v rozporu se zásadou rovnosti, neboť reflektuje podstatné rozdíly mezi právním režimem nemovitého a movitého majetku.

Kritérium objektivního a rozumného ospravedlnění se však v judikatuře Ústavního soudu objevilo mnohem dříve – např. již v nálezu Pl. ÚS 36/93 ze dne 17. 5. 1994, který se týkal namítané diskriminace vysokoškolských učitelů při uzavírání pracovních smluv na dobu určitou. Ústavní soud zvláštní zacházení oproti jiným zaměstnancům akceptoval a odůvodnil specifickými znaky vysokého školství, mezi něž náleží nutnost získávání vysoce odborných poznatků, objektivita vyučování a tehdejší potřeba očištění vysokého školství od proponentů bývalého komunistického režimu. Zmínit lze i nález Pl. ÚS 9/95 ze dne 28. 2. 1996 ohledně výsluhových příspěvků pro příslušník bývalé kontrarozvědky, kde Ústavní soud akceptoval právní úpravu vylučující zápočet určitých dob služebního poměru do doby rozhodné pro přiznání příspěvku. I tady sloužila jako objektivní odůvodnění diskriminace potřeba vyrovnání se s totalitní minulostí a prosazení principu právního státu.

Z novější judikatury v oblasti diskriminace je třeba zmínit nález Pl. ÚS 53/04 ze dne 16. 10. 2007, v němž se Ústavní soud vypořádal s úpravou stanovující rozdílný věk při odchodu do starobního důchodu mužů a žen v počtu vychovaných dětí. Podle napadeného ustanovení činil po 31. 12. 2012 – zjednodušeně řečeno – důchodový věk u mužů 63 let, u žen pak 59 až 63 let podle počtu vychovaných dětí. Ústavní soud zvýhodňující přístup k ženám, které vychovaly děti, neshledal za projev libovůle zákonodárce, neboť je založený na objektivních a rozumných důvodech. Dlužno připomenout, že tento závěr potvrdil i pozdější rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Augustin Andriele proti České republice ze dne 17. 2. 2011, který namísto hledání objektivního ospravedlnění aplikoval doktrínu margin of appreciation. Dalším zásadním rozhodnutím z oblasti diskriminace je nález Pl. ÚS 7/15 ze dne 14. 6. 2016, ve kterém Ústavní soud přezkoumával ustanovení § 13 odst. 2 zákona o registrovaném partnerství, které stanovilo, že „registrované partnerství brání tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte“. Ústavní soud dospěl k závěru, že právní úprava nedůvodně vylučující registrované partnery z možnosti individuálního osvojení dětí zasahuje ve svém důsledku do lidské důstojnosti těchto osob (čl. 1 Listiny), je v rozporu s jejich právem na rovné zacházení (čl. 1, čl. 3 odst. 1 Listiny a čl. 14 Úmluvy) a vede k porušení jejich práva na ochranu soukromého života (čl. 10 odst. 1, 2 Listiny a čl. 8 odst. 1 Úmluvy).

Vedle výše uvedených příkladů judikatury, která se však týkala kontroly norem, je třeba zmínit i antidiskriminační judikaturu Ústavního soudu při řešení individuálních ústavních stížností. V nálezu I. ÚS 297/99 ze dne 20. 10. 1999 se Ústavní soud zabýval diskriminací romského etnika, které spočívalo v tom, že žáci tohoto etnika byli „automaticky“ přeřazováni ze základních škol do škol zvláštních (speciálních). Ústavní soud zde poprvé použil pojem nepřímá diskriminace, avšak tento koncept nijak dále nerozpracoval. Z tohoto projednávaného případu se později stala slavná kauza romské diskriminace v přístupu ke vzdělání (viz rozsudek velkého senátu ESLP ve věci D. H. a ostatní proti České republice ze dne 13. 11. 2007).

V judikatuře Ústavního soudu se pak objevuje několik dalších případů diskriminace romského etnika, např. při přidělování bytů či při jejich ubytování v hotelu. Uvedené kauzy (viz nálezy I. ÚS 1891/13 ze dne 11. 8. 2015 nebo nálezy III. ÚS 1213/13 ze dne 22. 9. 2015) jsou však před Ústavním soudem přezkoumávány optikou spravedlivého procesu ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny, resp. čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Ustanovení § 133a občanského soudního řádu totiž upravuje tzv. otočení (přenesení) důkazního břemene v diskriminačních sporech, když podle odstavce b) citovaného ustanovení platí, že pokud žalobce uvede před soudem skutečnosti, ze kterých lze dovodit, že ze strany žalovaného došlo k přímé nebo nepřímé diskriminaci na základě rasového nebo etnického původu mj. při prodeji zboží v obchodě nebo poskytování služeb či při přístupu k bydlení, je žalovaný povinen dokázat, že nedošlo k porušení zásady rovného zacházení. Ústavní soud v těchto případech rušil rozhodnutí obecných soudů z důvodů, že pomíjejí navržené důkazy stěžovatelů, kteří poukazují na svou nepřímou diskriminaci, resp. že žalovaná strana nevyvrátila založenou domněnku podle § 133a občanského soudního řádu, že stěžovatelé byli diskriminováni.

Optikou spravedlivého procesu ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy byla projednávána i většina dalších případů diskriminace, např. z důvodu pohlaví (nálezy III. ÚS 880/15 ze dne 8. 10. 2015), těhotenství (usnesení IV. ÚS 4091/17 ze dne 13. 3. 2018) či věku (nálezy II. ÚS 1609/08 ze dne 30. 4. 2009) a lze tedy uzavřít, že většina diskriminačních kauz je Ústavním soudem rozhodována v podstatě skrytě.

- Liší se judikatura Vašeho soudu od judikatury mezinárodních soudů, pokud jde o ochranu tohoto práva?

Obecně lze konstatovat, že judikatura českého Ústavního soudu je spíše ovlivněna, judikaturou ESLP, než že by se nějak zásadně lišila. Každopádně je jeho judikatura v oblasti zákazu diskriminace v porovnání se soudními orgány EU či Evropským soudem pro lidská práva v podstatě velmi skromná a ne vždy snadno uchopitelná.

II.VI Právo na osobní svobodu

- Jaký je originální text ochrany tohoto práva ve Vašem národním katalogu?

Osobní svoboda je na ústavní úrovni zakotvena v čl. 8 Listiny:

(1) Osobní svoboda je zaručena.

(2) Nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Nikdo nesmí být zbaven svobody pouze pro neschopnost dostát smluvnímu závazku.

(3) Obviněného nebo podezřelého z trestného činu je možno zadržet jen v případech stanovených v zákoně. Zadržovaná osoba musí být ihned seznámena s důvody zadržení, vyslechnuta a nejpozději do 48 hodin propuštěna na svobodu nebo odevzdána soudu. Soudce musí zadržovanou osobu do 24 hodin od převzetí vyslechnout a rozhodnout o vazbě, nebo ji propustit na svobodu.

(4) Zatknout obviněného je možno jen na písemný odůvodněný příkaz soudce. Zatčená osoba musí být do 24 hodin odevzdána soudu. Soudce musí zatčenou osobu do 24 hodin od převzetí vyslechnout a rozhodnout o vazbě nebo ji propustit na svobodu.

(5) Nikdo nesmí být vzat do vazby, leč z důvodů a na dobu stanovenou zákonem a na základě rozhodnutí soudu.

Ústavní garance osobní svobody se kromě čl. 8 Listiny opírá též o slavnostní formule v preambulích Ústavy a Listiny (svoboda je prohlašována za hodnotu nedotknutelnou) a jejich uvozující články (čl. 1 odst. 1 Ústavy, čl. Listiny). Ty hovoří o svobodě člověka v nejširším smyslu.

- Lze toto právo omezit? Pokud ano, jak a za jakých podmínek?

V čl. 8 Listiny je u různých typů zbavení svobody stanoveno, že k němu může dojít jen na základě zákonem vymezených podmínek či na odůvodněný příkaz soudce (v případě zatčení).

Ústavní soud ve své judikatuře zdůrazňuje, že jakýkoliv zásah do osobní svobody, má-li obstát z hlediska ústavních garancí, musí být proveden na základě zákona a k dosažení legitimního neboli ústavně aprobovaného cíle. Současně musí být z hlediska tohoto cíle přiměřený (musí dostát požadavku proporcionality), což bude splněno tehdy, bude-li k jeho dosažení vhodný (způsobilý jej dosáhnout) a nezbytný, tedy jestliže jej nebude možné dosáhnout za použití jiného v úvahu přicházejícího prostředku, jenž by byl, pokud jde o posuzovaný zásah do základního práva, šetrnější. Jsou-li tyto podmínky splněny, je třeba provést úvahu, kterému ze dvou kolidujících zájmů či hodnot, tedy zda veřejnému zájmu na provedení předmětného zásahu nebo základnímu právu jednotlivce, je třeba dát v konkrétním případě přednost (proporcionalita v užším smyslu).

Požadavky na zákonnost zbavení osobní svobody ve smyslu čl. 8 Listiny, resp. čl. 5 Úmluvy, se do značené míry překrývají s právem na soudní ochranu, resp. spravedlivý proces dle čl. 36 a násl. Listiny a čl. 6 Úmluvy. Rozhodnutí soudu, na jehož základě došlo k zbavení osobní svobody, musí být náležitě odůvodněno. Výklad podústavních norem přitom nesmí být svévolný či nerozumný, nebo vybočující z obecně akceptovaných pravidel výkladu právních předpisů.

- Zabýval se Váš soud tímto právem/jeho výkladem/zakotvením podrobněji? Pokud ano, uveďte prosím praktické podrobnosti a které katalogy lidských práv byly aplikovány.

Ochrana osobní svobody byla Ústavním soudem v průběhu času aplikována na různé typy zbavení svobody – od vazebních řízení, přes otázky zabezpečovací detence až po hospitalizace na psychiatrické klinice. Nejdříve bude popsána judikatura v řízeních o přezkumu norem následně rozhodovací činnost týkající se individuálních ústavních stížností.

V nálezu Pl. ÚS 29/98 ze dne 2. 6. 1999 (N 83/14 SbNU 195; 138/1999 Sb.) Ústavní soud uvedl, že z čl. 5 odst. 4 Úmluvy a čl. 36 odst. 2 Listiny ve spojení s čl. 8 odst. 2 Listiny plyne pro zákonodárce povinnost všechny případy zbavení svobody veřejnou mocí postavit pod efektivní kontrolu nezávislého soudního rozhodování. Uvedený soudní přezkum je proto nezbytnou součástí každé zákonné úpravy zbavení svobody, bez něhož tato pro rozpor s uvedenými ustanoveními Úmluvy a Listiny samostatně nemůže obstát.

V nálezu Pl. ÚS 45/04 ze dne 22. 3. 2005 (N 60/36 SbNU 647; 239/2005 Sb.) Ústavní soud konstatoval, že podle ustálené judikatury ESLP je také na řízení, kterými je přezkoumávána důvodnost dalšího trvání omezení osobní svobody, nutno vztáhnout stejné požadavky, jako jsou požadavky kladené na prvotní rozhodování o zbavení osobní svobody. Podle čl. 5 odst. 4 Úmluvy je nutné slyšení obviněného soudem předtím, než je

rozhodováno o jeho stížnosti proti usnesení státního zástupce o dalším trvání vazby (tj. fakticky mělo stačit slyšení obviněného co tři měsíce). Takovému postupu však bránilo ustanovení § 242 odst. 2 trestního řádu, které účast obviněného (i kohokoliv jiného) při neveřejném zasedání vylučovalo. Plénum Ústavního soudu proto s přímým odkazem na rozpor s čl. 5 odst. 4 Úmluvy předmětné ustanovení z trestního řádu odstranilo.

V nálezu I. ÚS 1104/10 ze dne 21. 10. 2010 Ústavní soud uvedl, že pro povinnost osobního slyšení obviněného soudem není rozhodující, v jakém typu vazebního řízení soud rozhoduje, nýbrž je rozhodné časové hledisko tak, aby ve smyslu rozsudku ve věci *Husák proti České republice* byl obviněný soudem vyslechnut v intervalech několika týdnů, spíše než měsíců, a neměl-li k tomu dříve příležitost, pak vždy nejpozději při rozhodování o stížnosti obviněného proti rozhodnutí státního zástupce o dalším trvání vazby. Výslech obviněného se naopak konat nemusí, pokud jej sám odmítá, výslechu brání objektivně nepřekonatelná překážka, nebo byl obviněný k vazbě před krátkou dobou soudem v rámci jiného vazebního rozhodování při nezměněných vazebních důvodech již vyslechnut.

V nálezu I. ÚS 3326/13 ze dne 15. 1. 2014 pak Ústavní soud kritizoval postup obecného soudu, který prodloužil vazbu obviněného mimo vazební zasedání s odkazem na povodňovou situaci. Byť bylo konání vazebního zasedání ztíženo, nebylo mimořádnou událostí objektivně znemožněno a bylo dle Ústavního soudu povinností soudu jej bezodkladně po odpadnutí překážky provést.

Mediální pozornost získaly nálezy I. ÚS 2208/13 ze dne 11. 12. 2013 a I. ÚS 2665/13 ze dne 12. 12. 2013, jež reagovaly na ústavní stížnosti bývalého poslance Davida Ratha, a které se týkaly se posuzování důvodnosti dalšího trvání útěkové vazby. Ústavní soud zdůraznil, že hrozba vysokého trestu sama o sobě pro naplnění útěkového vazebního důvodu není dostačující při posuzování a při přezkoumávání existence vazebních důvodů je povinností obecných soudů vzít v úvahu délku trvání vazby.

V nálezu I. ÚS 2652/16 ze dne 14. 9. 2016 kladl Ústavní soud důraz na odlišnost rozhodování o vzetí pachatele do vazby a o jejím prodloužení z hlediska časového aspektu, neboť vazební důvody se v čase vyvíjejí. Hrozba vysokým trestem sice může založit důvodnost obavy před vyhýbáním se trestnímu stíhání a naplnění důvodnosti vazby dle trestního řádu, s plynutím času však mohou tyto důvody ztrácet na významu či přesvědčivosti a pro ospravedlnění dalšího trvání zbavení osobní svobody obviněného ve vazbě už nemusí postačovat.

V nálezu IV. ÚS 168/18 ze dne 20. 2. 2018 zdůraznil Ústavní soud povinnost soudů zabývat se stížností obviněného proti rozhodnutí o vazbě i po jeho propuštění z vazby, resp. převedení z vazby do výkonu trestu odnětí svobody.

Otázkou přípustnosti omezení osobní svobody cizince zadrženého na území České republiky se zabýval nálezy II. ÚS 1301/17 ze dne 5. 9. 2017, v němž Ústavní soud obecným soudům připomněl, že důvodnost obavy z útěku osoby a rozhodnutí o jejím ponechání v předběžné vazbě musí být podložena konkrétními skutečnostmi.

V nálezu III. ÚS 2453/11 ze dne 29. 2. 2012 se Ústavní soud vyjádřil k institutu zabezpečovací detence, přičemž zdůraznil, že na dokazování v řízení, ve kterém se o uložení zabezpečovací detence rozhoduje, je třeba klást vysoké požadavky. V nálezu I. ÚS 497/18 ze dne 18. 7. 2018 vytkl Ústavní soud obecným soudům, že v rámci periodického přezkumu trvání zabezpečovací detence nedostatečně přezkoumaly důvody jejího trvání

a své rozhodnutí nezaložily na aktuálních nezávislých informacích. Samotná zpráva ústavu, ve kterém je detence vykonávána, sama o sobě pro závěr o nezbytnosti trvání detence nepostačuje. Pro rozhodnutí soudu je třeba dalších, na této zprávě nezávislých, podkladů či důkazů.

Zdravotnické detence se pak týkal náleží III. ÚS 916/13 ze dne 17. 2. 2015, v němž Ústavní soud konstatoval porušení osobní svobody nezletilého, když obecné soudy nařídily bez souhlasu jeho zákonných zástupců předběžné opatření za účelem jeho hospitalizace na psychiatrické klinice, a to za těžké fyzické napadení učitele. Požadavkům na soudní přezkum detence v psychiatrické nemocnici se pak Ústavní soud věnoval v náleží I. ÚS 1974/14 ze dne 23. 3. 2015, v němž připomněl, že právní normy týkající se osob s duševním postižením je třeba vykládat zvláště obezřetně a v souladu s jejich základními právy, neboť tyto osoby jsou také nositeli všech lidských práv a ty jim garantují ochranu a respekt k jejich přirozené lidské důstojnosti. V nálezech II. ÚS 2545/17 ze dne 27. 2. 2018 a I. ÚS 2647/16 ze dne 20. 11. 2018 Ústavní soud zdůraznil, že v řízení o vyslovení přípustnosti převzetí do zdravotního ústavu proti vůli umístěné osoby, je obecný soud povinen jmenovat znalce; tím nemůže být lékař, který v daném zdravotním ústavu pracuje.

V náleží III. ÚS 3675/16 ze dne 11. 4. 2017 řešil Ústavní soud problematiku ukládání ústavního ochranného léčení osobám s duševní poruchou. Obecné soudy musí s ohledem na princip proporcionality zásahu ověřit a přezkoumatelným způsobem odůvodnit, proč nepostačuje uložení prostředku mírnějšího.

- Liší se judikatura Vašeho soudu od judikatury mezinárodních soudů, pokud jde o ochranu tohoto práva?

Byť je vztah Ústavního soudu k Úmluvě a štrasburské judikatuře příznivý, dochází mezi Ústavním soudem a ESLP nad implementací některých rozsudků ESLP k dílčím střetům. Ty částečně vyvěrají ze skutečnosti, že v Listině neexistuje obdoba čl. 5 odst. 4 Úmluvy, zaručujícího každému, kdo byl zbaven osobní svobody, právo podat návrh na řízení, ve kterém by soud urychleně rozhodl o zákonnosti zbavení svobody a nařídil propuštění, je-li zbavení svobody nezákonné.

Problematickým se jeví být pojetí ESLP, podle něhož je na ústavní soudy nahlíženo jako na detenční soud ve smyslu čl. 5 odst. 4 Úmluvy. K těmto závěrům dospěl ESLP v případě České republiky v rozsudku Smatana proti ČR, v němž zahrnul řízení o ústavních stížnostech (v případech, kdy ústavní stížnost směřuje proti rozhodnutí ve věcech vazebních) pod pojem řízení o zákonnosti zbavení svobody ve smyslu čl. 5 odst. 4 Úmluvy. Takový výklad je však značně extenzivní. Ústavní soud totiž především nelze bez dalšího označit za orgán přezkoumávající rozhodnutí týkající se vazby z pozice zákonnosti, neboť ten představuje orgán kontroly ústavnosti. Ústavní soud navíc ani není soudem oprávněným nařídít propuštění zadržované osoby z vazby, v jeho pravomoci je pouze kasace přezkoumávaného rozhodnutí. Od tohoto rigidního pojetí v poslední době ESLP ustoupil v rozsudku velkého senátu ve věci Ilseher proti Německu ze dne 4. 12. 2018, stížnost č. 10211/12.

V jiných otázkách Ústavní soud judikaturu ESLP beze zbytku akceptuje, inspiruje se jí a odkazuje na ni.